

گزارش همایش خلع سلاح، کنترل تسلیحات و حقوق بین الملل

گروه روابط بین الملل

گروه حقوق و روابط بین الملل پژوهشکده علوم دفاعی دانشگاه امام حسین (ع) با درک اهمیت و حساسیت فزاینده مسئله کنترل تسلیحات و گوناگونی جنبه‌های سیاسی، امنیتی، نظامی و حقوقی آن در سطوح داخلی و بین المللی و نیز در جهت حسن اجرای تعهدات دینی و میهنی، و شناخت و فهم علمی و بهنگام موضوع، به منظور آشنایی با دیدگاه‌های صاحب نظران و اندیشمندان از یک سو و انعکاس صحیح و علمی ابعاد پر دامنه و پیچیده مسئله خلع سلاح و کنترل تسلیحات از سوی دیگر، در صدد برآمد تا با تمهید مقدمات و بسیج برخی امکانات، همایشی تخصصی برگزار کند. بدین منظور به دو مسئله محوری، توجه خاص مبذول شد:

(۱) فرآیند کنترل تسلیحات و خلع سلاح به عنوان موضوعی بین المللی با اقبال و نگرانی جهانی روبه‌روست، امری که در جنگ تحمیلی عراق علیه ایران و با استفاده از سلاح‌های شیمیایی از سوی دولت عراق علیه نظامیان و شهروندان، از وصف جهانی برخوردار شد و بنا بر محکومیت عمومی در نزد وجدان جهانیان، از منظر حقوق بین الملل، تبدیل به «قاعده آمره - Jus Cogens» شده و یا در شمول «تعهدات Erga Omnes» قرار گرفته است؛ مفهومی که حکایت از دلمشغولی عمیق و واکنش گسترده جامعه جهانی دارد.

(۲) دولت جمهوری اسلامی ایران، به عنوان بازیگری که علی القاعده در صحنه بین المللی به ایفای نقش می‌پردازد، بلکه موظف به انجام آن است، بالمآل باید قاعده بازی را رعایت کند، لذا منطقاً باید جایگاه خود را در این فرآیند مشخص کند، فرآیندی

که درگستره مسائل متنوع ناظر بر «حفظ امنیت و تأمین منافع ملی» بسیار پیچیده می‌نماید. بر این اساس، ضمن رایزنی و مشورت با صاحب نظران و دست‌اندرکاران و پس از بررسی پیشنهادهای مطروحه، موضوعات زیر پس از تصویب در شورای علمی همایش، به اساتید و پژوهشگران مراکز مختلف ارائه گردید:

۱- خلع سلاح و محیط زیست (۲) خلع سلاح و امنیت (۳) خلع سلاح و توسعه (۴) خلع سلاح هسته‌ای و کاربردهای صلح‌آمیز انرژی اتمی (۵) ممنوعیت آزمایشهای هسته‌ای (۶) پیامدهای علمی، اقتصادی و صنعتی ممنوعیت تسلیحات شیمیایی (۷) مناطق عاری از سلاحهای هسته‌ای (۸) آشکارسازی سلاحهای متعارف (۹) اقدامات اطمینان ساز (۱۰) سازوکارهای اجرایی معاهدات کنترل تسلیحات (۱۱) حقوق بین‌الملل عرفی، قواعد آمره و کنترل تسلیحات (۱۲) جنگ‌افزارهای شیمیایی و کنترل تسلیحات (۱۳) موازین بین‌المللی سلاحهای متعارف (۱۴) سلاحهای بیولوژیک و تحقیقات علمی - صنعتی (۱۵) ابعاد امنیتی نظامی کنترل تسلیحات (۱۶) خلع سلاح اجباری و خلع سلاح اختیاری (۱۷) جمهوری اسلامی ایران و معاهدات عمومی خلع سلاح و کنترل تسلیحات (۱۸) کاربرد ماهواره‌های فضایی در کنترل تسلیحات و ...

در این میان وسواس و دقت علمی و نیز تأکید بر ابعاد کاربردی موضوع و همچنین توجه به ارائه رهیافتهای نظری، محدودیتهای ناگزیری را تحمیل می‌کرد. حاصل این تلاش در چارچوب دو همایش به شرح زیر از سوی اساتید و پژوهشگران برگزار گردید: «تأمین بر رأی مشورتی دیوان بین‌المللی دادگستری راجع به مشروعیت استفاده از سلاحهای هسته‌ای» عنوان سخنرانی جناب آقای دکتر جمشید ممتاز استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران بود. ایشان با توجه به اینکه دیوان پس از دو سال از درخواست مجمع عمومی، این رأی را صادر کرده‌است، این فاصله زمانی را در عملکرد دیوان بی سابقه تلقی کرد و آن را ناشی از پیچیدگی مسئله مورد پرسش دانست. اما قضات دیوان به رغم عدم یکپارچگی و اختلاف نظر در مسئله مورد بررسی، در دو مورد به اتفاق آرا اعلام نظر می‌کردند:

۱- حقوق بین‌الملل قراردادی و عرفی، استفاده از سلاحهای هسته‌ای را منع نمی‌کند؛

۲- کاربرد سلاحهای هسته‌ای باید تابع حقوق درگیریهای مسلحانه باشد.

جناب آقای دکتر ممتاز این محورهای مورد وفاق را در چارچوب اصول تناسب و ضرورت مورد بررسی قرار داد و بر این نظر دیوان صحه گذاشت که ابهام حقوق بین الملل در مشروعیت کاربرد سلاح هسته‌ای و آثار و عواقب آن در نظم بین المللی، مستلزم این است که تنها با خلع سلاح هسته‌ای می‌توان به این وضعیت خطرناک خاتمه داد؛ رهیافتی که دولت جمهوری اسلامی ایران در منطقه خاورمیانه با طرح منطقه‌عاری از سلاح هسته‌ای پی می‌گیرد.

سخنران بعدی سمینار جناب آقای دکتر منوچهر منطقی، ریاست محترم هوا-فضای وزارت دفاع بود که تحت عنوان «تحلیل روند صنایع موشکی جمهوری اسلامی ایران» ضمن اشاره کوتاهی به برنامه‌های موشکی ایران در مقطع قبل از انقلاب، فعالیت‌های جمهوری اسلامی ایران در مقطع پس از انقلاب را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار داد. یکی دیگر از سخنرانان همایش، جناب آقای مهدی عابدینی پژوهشگر سنجش از دور پژوهشکده علوم دفاعی بود که مقاله‌ای تحت عنوان «کاربرد آشکارسازهای فضایی در کنترل تسلیحات» ارائه داد. وی در این مقاله، تاریخچه بهره‌گیری از فضا و تحولات گسترده‌ای که در پی آن در محیط امنیتی بین‌المللی ایجاد گردید و همچنین استفاده از فضا به عنوان یک سیستم فعال در مسائل امنیتی را مورد بررسی قرار داد و آن‌گاه مطالبی را پیرامون سیستم‌های مشاهداتی زمین و فضا و قابلیت‌هایی که برای کشف پدیده‌های نظامی و امنیتی دارند، مورد اشاره قرار داد و آنها را مهم و قابل توجه خواند. در پایان نیز به روش‌های مقابله با آشکارسازهای فضایی اشاره کرد.

سخنران بعدی همایش، جناب آقای محمدحسن شاه‌حسینی، عضو هیئت علمی دانشگاه امام حسین (ع)، مقاله‌ای با عنوان «تهدیدهای ناشی از بیوتروریسم در جمهوری اسلامی» ارائه کرد. وی بیان داشت که بیوتروریسم و پتانسیل مرگ دسته جمعی آن، یکی از مفاهیم جدید و مهمی است که این روزها به طور روزافزونی در محافل علمی و نظامی مطرح است و کسب آگاهی و فهم کمیت و کیفیت لطمات و صدمات اقتصادی، اجتماعی، روانی، درمانی و بهداشتی ناشی از حملات بیوتروریستی، به ما کمک می‌کند تا بتوانیم پاسخ مؤثر و مناسبی را بررسی کنیم و سپس بر اساس این پیامدها، تصمیم‌گیریهایی مناسب را طراحی». از این رو وی در مقاله خود

ضمن اشاره به عوامل جذب تروریستها به بیوتروریسم، پیامدهای ناشی از به کارگیری عوامل میکروبی (زیستی) جنگهای بیولوژیک، راهکارهای عملی قبل از مواجه شدن با این نوع تروریسم در کشور را مورد بررسی قرار داد.

جناب آقای علی اصغر دکتر سلطانی، مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی روند کنوانسیون منع توسعه، تولید و ذخیره و به کارگیری سلاحهای شیمیایی و انهدام آنها»، ارائه کردند. این مقاله در ابتدا با مروری بر تاریخچه کنوانسیون سلاحهای شیمیایی شروع می‌شود، سپس موارد اصلی کنوانسیون، و سرانجام مهمترین رخدادهای سیاسی بین‌المللی از زمان اجرای کنوانسیون مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

سخنرانی بعدی همایش، «تأملی بر روند کنوانسیون منع توسعه، تولید و ذخیره سلاحهای بیولوژیک: بایدها و نبایدهای بیوتکنولوژیکی» بود که از سوی جناب آقای محمود تولایی، عضو هیئت علمی دانشگاه امام حسین (ع) ارائه شد. وی با بررسی نقاط ضعف کنوانسیون ۱۹۷۲ سازمان ملل متحد درباره سلاحهای بیولوژیک، گزارش مختصری پیرامون تلاشهای انجام گرفته به منظور رفع این نواقص در صحنه بین‌المللی بیان کرد و در عین حال یادآوری کرد که بیوتکنولوژی یکی از امیدهای قرن آینده برای رفع بسیاری از نیازهای مختلف بشر و راه حلی برای مشکلات زیست محیطی بشمار می‌رود و از این رو، از سوی جهان صنعتی به بهانه احتمال سوءاستفاده از این تکنولوژی و مواد، محدودیتهای و تحریمهایی در زمینه ملزومات مورد نیاز تحقیقات بیوتکنولوژی در حق کشورهای مستقل، بویژه ایران اعمال می‌شود که باید با راهکار مناسب، این مشکل بزرگ را از پیش رو برداشت و فاصله عظیم خود را با کشورهای پیشرفته کم کرد.

سخنران بعدی همایش، جناب آقای دکتر یوسف مولایی رئیس گروه روابط بین‌الملل دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران بود که مقاله‌ای تحت عنوان «آیا خلع سلاح مغایر با اصل برابری حاکمیت دولتهاست»، ارائه کرد. وی ابتدا به تکوین نظام بین‌المللی جدید پس از معاهده وستفالی و ظهور مفهوم «حاکمیت مطلق دولتها» پرداخت و آن گاه به روند تحولات حقوق بین‌الملل از مرحله بیطرفی و هماهنگی به سوی مرحله همکاری و همبستگی اشاره کرد. وی با بررسی روند خلع سلاح، سرانجام نتیجه گرفت که خلع سلاح در همه اشکال آن موجب تضعیف حاکمیت دولتهاست.

مقاله بعدی همایش، «بررسی سیستمهای نظارتی معاهدات کنترل تسلیحات» بود که از سوی جناب آقای محمود یادگارفر، پژوهشگر حقوق بین‌الملل ارائه شد. وی با بیان نقش نظارت و بازرسی در حقوق بین‌الملل کنترل تسلیحات به نوع فعالیتهای نهادهای مختلف، از جمله آژانس بین‌المللی انرژی اتمی پرداخت و سپس معاهدات گوناگون خلع سلاح و کنترل تسلیحات را از منظر نظام بازرسی و نظارت مورد بررسی، تحلیل و مقایسه قرار داد و به برخی فعالیتهای جمهوری اسلامی در این زمینه نیز اشاره کرد.

جناب آقای دکتر ابومحمد عسگرخانی، استادیار دانشگاه تهران، سخنران بعدی همایش بود که مقاله خود را تحت عنوان «سیری در نظریه پردازی بازدارندگی، خلع سلاح و کنترل تسلیحات» ارائه داد. وی در این مقاله همه مفاهیم یاد شده را بررسی کرد و رابطه هر کدام از آنها با امنیت بین‌المللی را مورد مطالعه و تحلیل قرار داد. وی ضمن بیان تاریخچه مختصری از روند شکل‌گیری خلع سلاح و کنترل تسلیحات نتیجه‌گیری کرد که علی‌رغم نظر برخی سیاستمداران و صاحب‌نظران، دستیابی کشورهای کوچک به این گونه سلاحها، خطرناک نیست و خطر بالقوه، در واقع همان دارندگان سنتی سلاحهای هسته‌ای‌اند که برآیند فعالیت این دو دسته از دولتها، سرانجام به اقدامات امنیت و اعتمادسازی، و کنترل تسلیحات می‌انجامد.

- جناب آقای دکتر علی اصغر سلطانیه مقاله‌ای تحت عنوان «پیامدهای خلع سلاح هسته‌ای برای منافع جمهوری اسلامی ایران» ارائه داشت. وی ضمن بررسی روند هسته‌ای شدن کشور هند، ارائه توضیحاتی فنی در باره فن‌آوری هسته‌ای، مشکلات راه‌اندازی نیروگاههای اتمی، در خصوص نقش آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و تبعیضهای معاهده منع گسترش سلاحهای هسته‌ای و لزوم مطالعه دقیق هرکدام از آنها تحلیل مبسوطی ارائه داد.

نشستهای همایش در تاریخهای ۴ و ۲۵ آذر ماه ۱۳۷۷ با شرکت فرماندهان و مسئولین سپاه، ارتش جمهوری اسلامی ایران، اعضای هیئت علمی، پژوهشگران و دانشجویان دانشگاه امام حسین (ع) و سایر مراکز علمی و پژوهشی در محل دانشگاه امام حسین (ع) برگزار گردید.

شایان ذکر است که همزمان با برگزاری همایش، برای غنی کردن ادبیات مربوط به

این حوزه و نیز انعکاس روند عمومی خلع سلاح و کنترل تسلیحات در صحنه جهانی، سلسله مقالاتی تهیه و تدوین گردید. مقالات مورد نظر در قالب مجموعه ۶ جلدی «حقوق خلع سلاح و کنترل تسلیحات» تحت عنوان زیر در اختیار علاقه‌مندان قرار گرفت:

- ۱- آشنایی با مفاهیم و فرآیند کنترل تسلیحات.
- ۲- جنگ‌افزارهای شیمیایی.
- ۳- دستیابی کشورهای مسلمان به فن‌آوری سلاح‌های هسته‌ای.
- ۴- خلع سلاح هسته‌ای.
- ۵- امنیت و خلع سلاح.
- ۶- کنترل تسلیحات بیولوژیک.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی